

Henk Vreekamp

Over mysterie, mythe en mystiek

De overgrootvader van Henk Vreekamp was een tovenaar. Tenminste, zo gaan de verhalen. Folklore? Nee, zegt Henk Vreekamp. Tovenarij, magie en religieuze geheimzinnigheid horen bij ons oorspronkelijke levensbesef, schrijft hij in zijn nieuwe boek: *De tovenaar en de dominee*. Door **Tjerk de Reus**.

Op een lichtbevolkte lentedag valt Henk Vreekamp (1943) in slaap onder een jeneverbes, op het Kootwijkerzand. In zijn slaap krijgt hij een visioen, een beeld, een droom - wat is het precies? In elk geval beseft hij meteen dat hij zich bevindt in het oerlandschap van de Veluwe: in Midgaard. Hij kijkt rond, neemt het woeste landschap in zich op en proeft hoezeer de atmosfeer is doordrenkt van goden en sacrale krachten. 'Aan de horizon is de oude Thor verschenen. Grimmig en grommend komt hij dichterbij, de dondergod. Onweer ophanden. Langs zwarte luchten daalt hij zigzaggend neer. Bliksem alom in het zwerk.' Dan wordt Vreekamp weer wakker. Hij noteert: 'Slaperig kijk ik uit over de vlakke van het Kootwijkerzand. De droom heeft een lang sluismerende nieuwsgierigheid klaarwakker geroepen. Alles wil ik nu weten over de geschiedenis van het verdwenen dorp.' Deze aantekeningen neemt hij op in zijn nieuwe boek, *De tovenaar en de dominee*.

Als lezer krab je je wel even achter de oren. Wat gebeurt hier allemaal? Is dit boek een roman of een verslag van een hoogstpersoonlijk visioen? Vreekamp: „Dit boek is inderdaad heel persoonlijk gekleurd. Het is een vervolg op mijn boek *Zwijgen bij volle maan* uit 2003. Inhoudelijk zijn beide boeken sterk verwant. In *Zwijgen bij volle maan* kwam het Germaanse heidendom aan de orde, in confrontatie met het evangelie. Op dat spoor ben ik verder gegaan. Ik breng nu het dorp waarin ik opgroeide in beeld en ook mijn voorouders. Je kunt wel nagaan dat dit een spannende onderneming was. Het bleek ook voortdurend te cirkelen rond de vraag wie ik zelf ben, gezien deze komaf.”

Het persoonlijke karakter van deze onderneming blijkt op allerlei manieren. In cursieve

teksten schrijft Vreekamp in de ik-vorm. Bijvoorbeeld over de wereld van zijn jeugd, toen er nog geen elektriciteit was en geen telefoon. Wel veel duisternis, zeker aan de rand van het dorp, waar zijn ouderlijk huis stond: 'Een wereld van magie en gezichten, van angsten en rillingen. Een mythische wereld. Nog ken ik die wereld, ze spookt nog altijd na. De geheimzinnige stormwind in de herfst. De onbestemde geluiden van de nacht.' Persoonlijk is ook de schrijfrant van Vreekamp. Hoewel hij zich danig verdiept heeft in talloze studies die iets met zijn onderwerp te maken hebben, een systematicus in de klassieke zin van het woord zal hij nooit worden. Verhalen rijgen zich aaneen in Vreekamps betoog. Dwarsverbanden legt hij

Een wereld van magie en gezichten, van angsten en rillingen

graag, soms liever suggererend dan hardop en expliciet. De lezer moet per slot van rekening ook iets hebben om over na te denken.

Magie en tovenarij

Toch wekt het boek niet de indruk slechts interessant te zijn voor ingewijden en familieleden van Vreekamp. Het is door en door een theologisch betoog. Dat geldt ook als Vreekamp de religiositeit van zijn familie in kaart brengt. Hij vertelt over zijn overgrootvader, over wie tal van wonderlijke verhalen de ronde deden. Hij zou een tovenaar zijn geweest, een man met magische krachten. Vreekamp: „Het is nu maar heel kort geleden dat

magie en tovenarij een normaal onderdeel vormden van de vertelcultuur op de Veluwe. Het hoort bij het heidendom, bij de oorspronkelijke religiositeit van onze voorouders.”

Vreekamp is ervan overtuigd dat het essentieel is om besef te hebben van deze oorspronkelijke religiositeit, die hij aanduidt als 'heidendom'. Zijn vraag luidt: hoe kwam ooit het evangelie terecht in de cultuur en levenssfeer van onze voorouders? „Het evangelie is geen steriele grootheid. Het kruipt in de huid van mensen die alle kenmerken dragen van de plaatselijke cultuur. Afrikanen ontvangen en 'verwerken' het evangelie anders dan mensen uit Noord-Europa. Wij zijn van huis uit Germanen. Dat stempelt ook onze omgang met het evangelie.”

„Als het evangelie komt, levert dat een botsing op. Als je je niet bewust bent van zo'n confrontatie, is het de vraag of het evangelie 'aangekomen' is. Dat blijkt bijvoorbeeld als we Kerst vieren. Iedereen viert het mee en iedereen vindt het gezellig. Veel mensen gaan dan zelfs voor een keertje naar de kerk. Maar dringt het eigen verhaal van de kerk wel door? Als niemand Kerst als een inbreuk ervaart, is het de vraag of we werkelijk het feest van Christus' geboorte vieren.”

Onder de dekmantel van kerk en christelijkheid kan het oeroude heidendom nog altijd een grote rol spelen, meent Vreekamp. In dat geval voegt het evangelie zich ogenschijnlijk moeiteloos in ons bestaan. Maar juist dan loop je risico's, zegt hij. Welke? „Denk aan recht en gerechtigheid, de centrale bijbelse noties. Het hart van het evangelie ligt in de verwachting van Gods heil. Dit is gericht op de geschiedenis. Het heidendom kent die verwachting niet. Het heidendom spoort je aan om te leven in het hier en nu. Het leven zélf is heilig, is doorademend van een sacrale sfeer: je eigen

land, de natuur, zon en maan, je voorouders. Dat alles mag je vereren en dan is het goed. Het evangelie haalt een streep door die zelfgenoegzaamheid.”

Israël

Vreekamp was van 1984 tot 2002 secretaris van de Raad voor de verhouding van Kerk en Israël, een soort denktank in de toenmalige Nederlandse Hervormde Kerk. Het joodse volk heeft een centrale plek in zijn theologisch besef. De lijn naar Israël is dan ook snel getrokken. Want de fundamentele verstoring van de heiden komt uitgerekend van dit volk. Vreekamp: „De heiden is iemand die niet gestoord wil worden door de God van Israël. De dichter Guillaume van der Graft heeft het heidendom eens getypeerd als het 'leven dat rust

Wij zijn van huis uit Germanen. Dat stempelt onze omgang met het evangelie

in zichzelf. Dat is de kern. Het evangelie roept ons daaruit, om te luisteren naar de stem van de vreemde God, die ons roept naar Zijn toekomst. Dat is de weg van de geschiedenis, waarin het gaat om zorg voor de zwakke, om rechte verhoudingen, om het eren van de ware God. In het heidendom dreigt een inhumane trek: recht en gerechtigheid hebben uiteindelijk geen prioriteit, maar zijn ondergeschikt aan handhaving van jezelf, aan het recht van de sterkste. Dit begint dus op persoonlijk vlak, in jouw bloedeigen bestaan. Maar je ziet het ook in het groot terug, in de huiveringwekkende geschiedenis van nazi-Duitsland. De waarden van bloed en bodem werden

vereerd en golden als richtinggevend. Gerechtigheid jegens de naaste en zorg voor de wezen en weduwen - het respect en de liefde voor de ander - waren daaraan ondergeschikt. Niet vreemd dat juist in deze context de haat zich richtte tegen het joodse volk. De God die dit volk vereert, is de grote verstoring van onze geloofsruimte.”

De ondertitel van Vreekamps boek luidt: *Over de verschijning van God*. Allereerst brengt hij in elf hoofdstukken in kaart hoe God verschenen is op de Veluwe, in het dorp Hoevelaken - waar Vreekamp opgroeide - en in de lijn van zijn eigen voorouders. Vervolgens schrijft Vreekamp elf hoofdstukken onder het kopje: 'Verschijning voor God'. Daarin gaat het om de beweging naar God toe. Door het hele boek heen speelt de drieslag mythe, mystiek en mysterie. Die drie staan in een onderlinge spanning. Volgens Vreekamp is de kerk de hoedster van het mysterie: God is de Verborgene, die zich openbaart in Israël en in Jezus. Uitgerekend dit mysterie loopt voortdurend gevaar bekneld te raken tussen mythische verhalen aan de ene kant en mystieke ervaringen aan de andere kant - meldt de achterflap.

Dit klinkt intrigerend, maar verdient wel enige uitleg. Waarin verschillen mysterie, mythe en mystiek? „Voordat de God van Israël verschijnt, leven mensen in de mythe. Er zijn godenverhalen, de wereld is bevolkt door goede en kwade geesten, er zijn heilige plekken en voorschriften om je aan te houden. Belangrijk hierbij is het besef van eenheid: alles hangt met alles samen. Goden en mensen zijn verwant. Het leven zelf is goddelijk, evenals de natuur.”

Dan komt het evangelie een dergelijke mythische cultuur binnen. Wat gebeurt er dan? Vooral dit: de eenheid valt uit elkaar, aldus Vreekamp: „Naar bijbels besef is er een groot verschil tussen God en mens. Hij roept ons